

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

ELSŐ RÉSZ.

I.

ZOLTÁN gyorsan tájékozódott, de nehezen ismerkedett. Megtanulta, hogy az életén átimbolygó dolgok két csoportba sorozhatók; a nagyobbik neve: mink, a kisebbiké: mások. A «mink» világa együtt jött vele abból a sötétségből, amely a tegnapon s a tegnapelőttön túl az időre borul, ennek a világnak a dolgait épúgy nem kellett megismernie, mint az ujjait vagy a haja színét. A «mások»-at meg ki veszi valóságzámba? Ha voltak is, nem tartoztak rá. A kerítés kirekesztette őket az érdeemes élet üdvösségiből, a világsivatag tévelygői voltak.

Olykor kiállt a kapuba; csizmás emberek jöttek arra, a kezükben meggyfabot, a fejükön hegyes szőrmesipka s ilyeneket mondtak: «Aztán tudod-e, ki fia-lánya vagy? «Hú, hiszen te maholnap sor alá kerülsz!» Ha egy karéj kenyeret majszolt: «Te kenyér, meg ne edd azt a gyereket!» Ha egy cséve főtt kukoricát rágcsált: «Hol szedted azt a furulyát, Zoli?» Zoltán ezekre a kérdésekre nem felelt, csak bámulta a zsiros barna embereket; visszaszűkölt a kapu sásfája mögé s homlokába göndörödött haja mögött riadt lest ült vad és mégis figyelmes tekintete. Mindent elhitt volna, csak azt nem, hogy e titokzatos mondásokba az ő értelmének is lehet bejárása. Hiába igazodtak a legbarátkozóbb mosolyba az udvarukba vetődő vénasszonyok orca-ráncai, Zoltánt oda nem békítették a szoknyájukhoz. Pedig milyen mézszálvevény hangot csurdítottak a lötytyedt bőrlebenyekkel fölgirlandozott torkukból: «Istenem, a Zoltánka az; mekkora a lelkem, menyasszonyt kell nézni ennek a legénynek.» — Zoltán nem értette, mért mondják rá, hogy nagy, amikor kisebb mindazoknál, akiket ismert, menyasszonyt pedig egyet látott, az is cigány volt s pántlikás legények kurjintottak a szekere elé. Miféle távoli értelem beszél ezekből a jövevényekből. Mit forralnak sárga homlokuk mögött? Miért dörgölöznek az ő világához, amely oly biztos egyformasággal hullámozott a szülei ágya közé toldott vasalódeszka s a kútmelletti farakás egymásra hányt törzsei és tönkjei közt? Úgy érezte, egy életen át meglesz nélkülük. Az udvar volt a világ fontosabbik és elegendő fele, ami azon túl van, szembogártágító, valószínűtlen bizonytalanság.

Nem mintha az udvar kutyaomlasztotta sulykolt-föld kerítésén belül minden biztos és megnyugtató lett volna. Különös lakók éltek itt,

akik erkölceikben a kerítésentúlhoz szítottak, átmeneti lények a «mink» és «mások» világa közt. A koca például már majdnem betolakodószámba ment. Egész nap nem látta s este zajos és porverő társaságban tért haza; a kapu előtt leszakadt a kondából, türelmetlen györgy-györgykiáltással fordult az udvarra, nem nézett sem Istent, sem embert, Zoltánt is fellökte, ha éhsége és a vályú közé került. A kotlós viszont soká takargatta a természetét, csendes és nyugodt volt, mint egy vándorló bokor, de egyszer szétvetette a szárnyát, csapta a port és Zoltánnak rohant s meztelen lábába csipett. Azóta kerülte őt, akárcsak a kapu előtt porfürdőző fehér madarakat, akikhez elég volt közelíteni s egymásután föltápáskodtak, előretolták a nyakukat, de nagyon előre, mintha kétszer olyan hosszú nyakra lett volna szükségük, hogy ijesztő S-betűjüket kisziszeghessék.

E kiszámíthatatlan lények közt még Hektor volt a legmegbízhatóbb. Odahunyt a lábtörlővas mellé, feje mozdulatlan maradt, csak erőltetetten forgó szemei követték Zoltán útjait. Ha a közelébe ért, fölállt, megcsóválta a farkát, szája jóízűn szétlefedt, olyan volt, mint a rendelkezést váró jobbágyhűség, de mihelyt Zoltán kiért abból a körből, amelyen belül Hektor lojalitása szolgálatkészséggé borzolódott, újra lehasalt, maga elé rakta a mancsát, ráütötte a fejét s csak akkor vakkant föl, ha idegenek erőltették a nehezenjáró kiskaput. A Hektor idegengyűlöletében Zoltán a maga érzései harcosabb bátyjára ismert s hálás volt érte a kivénhedt kutyának. De Hektor is mozgott s Zoltán első életaxiómája így szólt: «Ami mozog, veszedelemmé válhat, míg a mozdulatlan dolgok ártalmatlanok».

S Hektor vénülő strébersége mit sem tehetett az ilyenféle axiómák ellen, gyöngé volt ő a barátkozásra is s odaengedte gazdáját az állandó dolgok barátságának: «Szórakozz velük». Minden dolgok közt a legállandóbb a fa volt, a kis udvar egyetlen fája, tele piros bogyókkal, amelyek időnként el-eleresztették kocsányaikat s hangos cuppanással plattyantak el a földön. Ha magasból jöttek s a túlérlettség verte le őket, egyetlen vörös folttá tottyantak, mintha egy óriás permetezte volna gömbölyű vércseppjeit, de ha a fa alján üzekedő szelek fricskázgatták, egészben értek le s Zoltán is szüretelhetett. De azért a fa sem volt egyszerű és áttekinthető. Ha alá állt, ágakat és leveleket látott, amelyek egymást tiporva tolongtak fölfelé, egész a napig; ha oldalról kandított rá, beleveszett a háztetőbe, az égbe s Zoltán nem tudta, hol kezdődik az egyik, hol végződik a másik. Titokzatos volt a fa is, mint a kút. A kút lefelé volt végtelen, a fa fölfelé. De vannak dolgok, amelyek előrefelé beláthatatlanok. Ki jutott tovább a pincegrádicsnál, ki ismeri a szerszámkamra mélyét s mi van az almalehelletű elsőszoba küszöbén túl?

Minden tárgynak volt valami titka, amelyet csak fortéllyal lehetett kiszedni belőle. A mozsár hangos zokogással törte a cukrot és a mákot, a faalatti tuskóban élin állt a fejsze, egy sarkán libegett és nem zuhant

le. Minden tárgy tudott valamit, amit Zoltán nem tudott, ezért tisztelte őket s lefekvés előtt nekik is köszönt : «Jóestét, asztal, jójszakát szíta, aludj jól, csupor!» — Ezeket a tárgyakat szerette; szelídek voltak, értették a szép szót, nem szeszélyeskedtek, csak a farakás alatt fölbujánzó csalán volt csípős, de az is mozdulatlanul csipett, nem úgy, mint a kotlós, aki meg is ijesztette az embert. Mert Zoltán nem a fájdalomtól félt, csak a veszedelemtől. A kés sebzett, ha hozzányúlt, de nem egyenesedett föl az asztalon és nem ugrott Zoltánnak. Viszont a tornác oszlopai közt fészkelő fecsképar sose bántotta őt, de ki-ki-surrantak a nádfödél alól, váratlan és nyugtalan íveket írtak a levegőbe, volt bennük valami kiszámíthatatlan. A fecskéket nem szerette.

Igy épültek ki a «mink» világán belül a vonzalom hierarchiái. De mi lett volna ebből a világból «édesapám» és «édesanyám» nélkül? Szétesik, mint a dongahányt hordó. Ez a két hatalmas ember ölelte egygyé az udvart és a házat, ők terelték ólba a kocát, ők vágták el a csirke nyakát, ők védték meg a kerítést a szomszéd Pista tornászgyakorlatai ellen, elhessegették a gúnárt, ha Zoltán ingébe kapott, az ő kiáltásukra még Hektor is előveszi az ifjabbik inát és kolonc-zötyöggetve szaladt parancs-lesni s az utca prémsipkásai is meglassítanak a kapu előtt, hogy minél érthetőbbet köszönhessenek nekik.

«Édesanyám» hosszú, hallgatag asszony volt, napestig eljárt egy mukkanás nélkül, legfőljebb délben jött ki érte : «Zoltán, ebédelni!» Egész odament mellé s úgy szólította; a kiáltás nehezőre esett, nem úgy, mint a Gulyás Pista anyjának, aki levestálaláskor az egész utcát fölverte a csavargó fiáért. Nem volt már fiatal a Zoltán édesanyja, az ő nyakáról is hosszú bőrlebenyek lógtak, a keze ínas-bogas volt s a lúg kipattogtatta s a halántéka gödriben fehéren csillant meg az idő hava. Zoltán úgy hitte, érti őt : ő darált kukoricát a csibéknek, meghámozta a krumplit, föltette az ebédet, enni adott neki, lefektette és megimádkoztatta. Rendezett és ellenőrizhető volt. Amit csinált, rögtön gyümölcsözött, amit mondott, annak gyakorlati s szemmel látható jelentősége volt. Talán ezért dobta őt félre a képzelete mint fölpusztított dobozt, míg a másik házi-isten felé a titokzatosság lidérc-tánca vonta.

«Édesapám» el-eltűnt az udvarontúlba s amikor hazajött, odátámaszkodott a tűzhelyhez; ha haragudott, egy kanállal gesztikulált s pirosabbra szította magát a tűzhelyajtó kicsapó lángjánál; ha megjókedve volt, egy fej kukoricát zsurmolgatott, nevetgetve mesélt történeteket, amiket az asszony megadó, messzemerédő szemmel hallgatott. Nem volt rá mosolya, ellenvetése, véleménye, de azért fontosnak tarthatta, amit az ura beszélt, mert olykor összevágta már a baromfiaknak a csalánt, mégsem ment ki, késsel a kezében várta, hogy Zoltán apja befejezze a mondókáját. Zoltán különösen az anyján át érezte az apja jelentőségét. Ha dühös volt, mindenbe belekötött : «Mért áll itt ez a szakajtó? A disznó még nem kapott korpát! Mi lesz azzal a

vacsorával?» Az asszony ilyenkor odébb állította a szakajtót, kivitte a korpát, a lábasokat tologatta s még a kendőjéből kifeslő fürtjét is elfelejtette visszagyűrni. Máskor viszont megakasztotta dolgában az asszonyt. Odakacs margott mellé, a derekára tette a kezét. Ilyenkor Zoltán anyja is lerakta a kezében lévő vizeskannát, ottmaradt az ura oldalán, mint egyik igás a másik mellett, legföljebb Zoltánt hívta oda: «Ejnye, Zoltánkám, hogy áll rajtad a trikó?» Lehúzta a nyakába-szaladt ruhát, egy pillanatra visszahozta a tekintetét a végtelenből s végigtapogatta vele a fia gesztenyebarna haját.

Titokzatos ember volt a Zoltán apja, titokzatosabb, mint a kút vagy a cséplőgép, amely nyaranta a Gulyásék telkén zakatolt. Zoltán nem látta át az ügyeit; de mindaz, amit tapasztalt, a határtalan fontosságát bizonyította. A kerítésentüli és kerítéseninneri dolgok egytől-egyig őbenne futottak össze. Időnként férfiak jöttek a házba, megtörölték a lábuk a vason s a Boda tisztelendő urat keresték. Bezárkóztak az elsőszobába, eleinte ők beszéltek, később az apja. Egy félóra mulva kinyílt az ajtó s valaki kikiáltott: «Irmus, egy árkus papírt!» — Az anyja otthagya a mosogatódézsát, megtörölte az összefutó zsircseppektől piszkos kezét, elébb a kendőbe, aztán a kötőjébe, a lakószobába ment, kiemelte a kaszniból a papírt, óvatosan, de így is rajtmaradt a két ujja nyoma. Amikor az emberek elmentek, nagyot köszöntek; azt mondták: «Köszönjük a szívességit, majd megháláljuk». Este pedig asszonyok jöttek, akik récét, tojást, tejfölt hoztak. Ilyenkor tejfőlös túró volt a vacsora s a túróba paprikagerizdekét és kolbászkarikákat vágta.

Zoltán ezekből a látogatásokból csak annyit értett, hogy az apja hatalom, akinek a jótéteményeiért egy réce sem nagy ár. De remélhette-e Zoltán, hogy e jótétemények természetét megismerje. Kinyomozhatta-e az utakat, amelyeket az apja reggeltől délig és déltől estig bejárt. Álmélkodva nézte őt, amint az ételt a levestől harmatos bajsza alá kanalazta, áhitattal forgatta a sarokbaállított botját s boldog volt, ha a dívány sarkán feledt kalapját a tulajdon fülébe szalajthatta. Az apja ritkán szólt hozzá s ha szólt, ilyesfélét: «Eregy szolgám, hozd ki a pipám», vagy ha dühös volt: «Már megint a lábam előtt ugrálsz!» Nagy jókedvinek kellett lennie, ha hátbaverte, hogy «húzd ki magad, micsoda katona leszel!» vagy épen a térdire ültette s csettegetve meglovagoltatta. Ez a lovagoltatás alig néhány percig tartott s rögtönös ellenszolgáltatást követelt. Az apja ráhasalt a leszaladt rúgóktól bordás díványra, Zoltánnak végig kellett tipornia, főleg a nyakát, ami a legnehezebb volt, mert minduntalan lécsúszott a lába a kiálló, hegyes csontokról, amiért az apja rá-ráförmedt.

Zoltán azonban e felförmedések ellenére is örült, ha tiporhatott, ez volt az egyetlen fizikai gyöngédség, amely a szüleihez s a világhoz fűzte. Az anyja öltöztette, etette, imádkoztatta, de mindez oly lezárt, befejezett, tovább nem vihető volt. Az anyjától csak azt kaphatta, amit kapott, az apja azonban a szimatolt meglepetések rekettyése

volt. Ki tudja, mikor jön el az ő órája is. Mikor harmatozza rá is jótéményei egyikét, amelyeket a szőrsipkások asszonyai tejföllel és récével hálálnak meg. Minél jobban sanyargatta az ujdonság, annál forróbb szomjúsággal tapadt az apjára, az egyedülire, aki parlag lelkét felszánthatja és bevetheti. S egy nap ennek a magvetésnek a búzaszemei is szétrepültek.

Zoltán néhány nap óta nem evett, álmos és nyügös volt, köhögött, tüsszögött s a szeme nem állta a napot. Behúzódott a szobába s a divány sarkában vacogott s folyt a könnye, noha senki sem bántotta.

«Mi találta ezt a gyereket» kérdezte az apja, amikor hazaért s szokása szerint az asztalra könyökölt, fejét a markába hajtotta, hogy pihentesse az esztét. A váratlan kérdés az asszonyt is behúzta. A gyerek csakugyan a diványon feküdt, ő bizony azt tudta, hogy a farakáson játszik.

«Mi lelt?» fordult Zoltánhoz, mert az volt a házirend, hogy ő közvetítse az apa kérdéseit.

«Fázom» nyöszörögte a gyerek, de föl se ütötte a fejét.

«Az ám, mint a parázs!» riadt föl az asszony s hökkent farkaszemet nézett a félhomállyal.

«Akkor csak gyujts ki és fektesd le» morogta az apa; kedvetlenül, hogy az esti sziesztájának ilyen váratlan zökkenője támadt.

Az asszony behozta a konyhából a petroleumlámpát, fölhányta a csikoscihájú ágyat, lecibálta a gyerekről a mándlit, elébetérdelt s kifűzte a cipőjét. Amikor a trikót is lehúzta róla, fölsikoltott, de úgy, hogy a sikítása inkább egy hangos és rövid sóhajtás volt:

«Jesszus, vöröse van.»

Erre már a férfi is föltápászkodott s odaballagott az ágyhoz:

«Hol, hol» kérdezte bizalmatlanul s ez a bizalmatlansága takart reménykedés volt, hogy talán mégsem kell új gondokba korbácsolnia az elnyújtózott tudatát. De bizony Zoltán vörösnek vörös volt, sűrű foltok babozták a testét, mintha csórén állt volna az eperfa alá.

«Orvost kell híni» suttogta inkább magának az asszony, amikor az ágybadugott gyereket betakarta.

«Doktort? Mit csinál vele a doktor? A többi gyerekekkel csinált valamit? Hozz ecetesruhát, oszt mosd le.»

Az asszony csészealjba ecetet öntött, kikotort a sifonérből egy szalvétát s végigdörzsölte a fiút. De a hallgatása a csendes emberek tiltakozásával volt vemhes, a férfi legalább is háborút szimatolt belőle s akár doktort is hívott volna, csak ne kötné a szava. Így csak föl-alá járkált, oldalt-oldalt kumott a takaró alatt kilázasodó gyerekekre, a hüvelykujját a mellénye kivágásába akasztotta, göcsörtös ujjait a mellére kulcsolta, ami nála fejszétvető töprengés jele volt. Az asszony visszahúzta a székét az ágytól. Szívesen megcirógatta volna a fiát, hízelt, duruzsolt volna neki, de öregasszony ő, ezt a kései gyereket igazán a véletlen csimpasztotta rá, huszonhét házasesztendő kínja

messze vitte az ő hajdani gyermekasszonyi, macskás anyaságát. Három dacos fiúgyerek, egy bónás férj s a szerencsétlenség hadarófája úgy kicsépték belőle minden gyöngéd mozdulatot, csókos közeledést, hogy érdes keze röstelt volna a fia selyemhajához érni. Egy figyelmes, merev tekintete maradt, azzal rebbent az új veszedelmek kapujára.

De az urába ép ez a régismert tekintete szúrt tövist. Odabotorkált az ágyhoz, megfogta a gyerek kezét s erősködött, hogy már nem olyan meleg. Az ecet jót tesz, nem kell ide az orvos. S hogy megoldja a szoba kínos szorongását, horgot dobott a pajzánabbik emlékezetébe, egy kedélyes, aranypikkelyű mondatot húzott ki az elrohant gyerekkorából s a fiának dobta :

«Mi az, öcskös? Hát meséljek-e a Zölddisznóról?»

A gyerek megemelte a derekát s lázas szemei a csodálkozás virágaivá nyitlak. Olyan volt ez a Zölddisznó-szó, mint egy bűvige, egy csodavilágszóból öntött kulcsa? Mért zöld az a disznó, ha nem azért, hogy csodadisznó legyen? Nem az udvar erőszakos kocája, de nem is a kerítésentúli disznók egyike. Zoltán ismerte a kondát: ezer aprózó láb szaladt a párhuzamosan előretörtető farkincák és ormányok alatt. Ezekért a disznókért a kapu előtt sziszegő ludakkal sem küzdene meg. De a Zölddisznónak már a nevében is a «mink» és «mások» világán túli dolgok csillantak meg, talán ép az a bűvivilág, amellyel az apja a szőr-pikás embereket a hatalmában tartja. Lázás bágyadtsága lázas zaklatottsággá kavardott. Zoltánka négyesztendő volt s még nem hallott mesét.

Az asszony is fölfigyelt, bánatosan boldog meghökkenéssel, mintha egy haldokló elé a menyasszonyi csokrát hajtják kenet helyett. Ez a gyermekkor húrján meghúzott szó lelke rég néma rétegeit zendítette fel. Nem hitte, hogy az ura valóban mesélni fog a Zölddisznóról, hisz a három nagy fiúnak is mindig ő mesélt, egyre rosszabbul s egyre kurtábban, igaz; az ura soha. Mégis kedves volt, hogy így belegurította ezt a szót az estébe, az ő aggodalmába, a fia képzetébe.

Legjobban azonban maga a tisztelendő úr lepődött meg, amikor a fia falat után kapó «meséljen»-je a felidézett Zölddisznó elé állította. Egy szempillantással előbb még kedélyes szólás volt a Zölddisznó, megkockáztatott cirogatás, most odaberzenkedett az ágyföldről falra, zöld sertéi ezer felé álltak, óriás sünhöz hasonlított s az ormánya sárga volt s agyarával egy fiatal fa sudaragyökét túrta. Boda tisztelendő úr, amióta kiobsított papból községközi irnokká süllyedt, tyúkpatvarokkal, falusi intrikákkal, vénemberes piszkálkodásokkal sarazta a képzelete letört szárnyait s ezek a szárnyak most ügyetlenül csapkodtak egy kis szelet maguk köré, bár maguk sem hitték, hogy fölemelkedhetnek. Azt se tudta biztosan, van-e olyan mese, amelyik a Zölddisznóról szól, vagy tréfás szólás ez, amellyel a mesekérő gyerek nógatását ütik el. Már arra gondolt, hogy tréfába bujtatja az ígérését, vagy legalább is Piroskáról és a farkasról mesél, akikre homályosan még emlékezett, de Zoltán fölnyílt tekintetében annyira a beigért Zölddisznó tükrözött,

hogy család lett volna a farkasról mesélni neki. Az asszonyra nézett. Az is annyi kételkedéssel volt hallgatag, hogy a tisztelendő úr felfortyant: Hát olyan senki ő, hogy egy nyomorult Zölddisznó is kifog rajta. Majd megmutatja nekik!

«Volt egyszer, hol nem, volt egy erdő, de olyan kerek, mint... izé... a kalapom. De nem volt az mindennapi erdő, lomb helyett vellányi tuskék hajtottak a fákon s olyan vékonyka út kacskaringózott köztük, hogy... hm... a lehelet is alig tért el rajta. Ebben az erdőben lakott a Zölddisznó.»

S csakugyan, ez az erdő egy Zölddisznóhoz méltó lakóhely volt. S amint így beléhelyezte szörnyetegét a maga labirintusába, diák- emlékei mélye a görögségéből kivetkezett Theseust és Ariadnét is odalibbentették az akadozó nyelv erkélyére. Zoltán mohó figyelme lihegő kitartással követte a mesét. Itt elmaradt tőle, ott utánacapott, mint komondor, aki jól-rosszul sikerült ugrásaival a legszeccesziosabb részleteket tépi ki a menekülő bohóc tarka ruhájából. Százsorszép, a virágderekű királykisasszony az erdő partján feküdt. Jött a Zölddisznó, a hátára kapta, fújó teste kinyúlt, mint a cérna, végigkacskaringózott a tuskés fák közt s a rengeteg közepébe rejtette Százsorszépét. Persze a hercegiak is fogadkoztak, hogy kihozzák onnét, ki ők, de egyiknek sem sikerült, ott szikkadtak meg a kerek erdő túskeágain. Most került sor a derék juhászlegényre. Ezen egy kicsit eltűnekedett Boda tisztelendő úr. Hogy az ördögbe jut Jancsi a túske közepébe. De amikor idáig nyujtotta a mesét, megtalálta a módját. Volt ennek a Jancsinak egy darva, sebesülten lelte a bozótban. Jancsi a saját ételén nevelte, amíg meg nem gyógyult s akkor szélnek eresztette. Búcsúzóul azt mondja a daru: itt van egyik tollam, ha letépsz róla egy pelyhecskét, ott termék s megsegítlek. Ennek a darunak a hátán jutott be Jancsi az erdő közepébe. Megvárta, amíg elhenteredik a Zölddisznó, akkor leereszkedett mellé s a hasa csupaszába szúrta a gyiklesőjét. Azzal hopp, föl a darura, magával vitte Százsorszépét, de a Zölddisznó kincsesszekrényét is.

Sok izén meg hümmön köszörülődött a mese s Andersen aligha veszi be a gyűjteményébe, de a maga helyén nem lehetett rossz, az asszony szeme is bevilágosodott, Zoltán pedig csak hallgatott tőle, szabdalta, illesztgette szűk élete szegényes emlékképeit, hogy csinálhatna belőlük a meséhez kulisszákat. Rengeteg fény zuhant rá, alig győzte szemmel, káprázott a feje, gondolat zavart gondolatot, nem győzte a sok új ismerőst, akik nemcsak a kocánál meg a Hektornál érdekesebbek, de apánál s anyánál is. Ez nem a «mink» világa volt, de nem is a «másoké»; meggyfabot és harapásnélküli, mozgott s nem lapított benn karmos veszedelem, új világ, amelyben Zoltán minden csillogása ellenére is otthon érezte magát.

«Mi az az erdő?» kérdezte. «Olyan, mint a temető?» S csakugyan a temető volt a falu egyetlen erdeje s Zoltán járt már a temetőben halottak napján a nagypapa sírjánál. A mesélőt földerítette

a siker s elmagyarázta, mi a különbség a temető-erdő s a Zölddisznó erdeje közt. Aztán a darvakról közölt gyér és részben hamis természetrajzi adalékokat, majd a királyok társadalmi helyét világította meg, elég morcul, mert Boda tisztelendő úr, amióta a papságról leköszönt, vad köztárasági volt s csak a mese kedvéért engedett a negyvennyolcból. Zoltánt még ezer kérdés bökte, de leintették, hogy aludjon s ő le is hűnyta a szemét. Az öregek kihúzódtak a konyhába, a vén petróleumlámpa megkereste az ajtó réseit, vékonyka fénynyalábokkal pedzette a tilost s csörgő villák és elejtett szavak lopták át az ajtón a kinti vacsorát, de Zoltán lehúnyt pillái mögött új kincseit rakosgatta, mint karácsonyfa alatt guggoló burzsoa gyerek az új játékait. Most már tudta, mit várhat az apjától. Határtalan lelkesedéssel gondolt erre az istenre, akinek ilyen csodák laknak az ajkai mögött.

A «vörös»-nek titulált kanyaró hamar lehalványodott Zoltán testéről. Amikorra kitört, ki is adta a mérgét, de a beteg gyerek nem tudott többé mese nélkül elaludni. Két nap mulva fölkel, a fölkelés a régi rendet jelentette s Zoltán ezen az estén nem mert mesét kunyerálni. De meg-megfordult a helyén, a két diófaág közé illesztett vasalódeszka föl-fölreccsent.

«Mi az?» kérdezte az anyja.

«Nem tudok elaludni» s hogy mutassa, mennyire nem tud, még nagyobbakat hánykolódott. Akkor az apja ripakodott rá, hogy :

«Aludj !»

Zoltán most már mocorogni sem mert, de az elmaradt mese mint megvont morfium a kétségbeesésig zaklatta. Arccal borult a párnájára és szepegett s a két ágy vele rázkódott, úgy hogy az apja megint ráförmedt :

«De hát mit akarsz, mi bajod?» s kigyujtotta a gyertyát. Zoltán ott ült könnyes szemmel, a torkából kétségbeesett bűgás tört föl s három felfohászkozó légvétel közt vacogta ki :

«A Zölddisznóról» . . .

Mit volt mit tenni, az apa nagy morgások közt, de mesélt. Zoltán fölujjongó szívvel nőtt a terebélyesedő mese új hajtásai után, míg az asszony a lámpafüstös gerendára szegzett szemmel hallgatta a sziklából fakasztott forrást : az ő kemény emberéből előpatakzó mesét.

Ez a jelenet, ha nem is pont így, de nap-nap után megismétlődött. Az esti nyugalomban megzavart apa eleinte le akarta törni a követeledző fiút, nem mesél ő az Istennek se, csak ne aludjék az a kölyök, majd elpáholja. Zoltán lehúnyta a szemét és nem aludt. Meg se kukkant, de makacsul nem aludt. Ilyenkor hallotta, amint az öregek fölülnek, az anyja fölébe hajol s az apja megkérdi : alszik-e, aztán egy pillanatnyi szünet, ami alatt egy «nem hiszem»-et lehet bólintani. Erre az apja közvetlen őhozá fordult : «Zoltán, alszol?» «Nem» felelte Zoltán. «Mért nem?» «Nem tudok.» Ekkora makacsság előtt minden józan ész megállt. A gyerek éjfélig is fenn virrasztott. Az apja egyszer

megrázta és ráripakodott. Ez volt a legnagyobb gorombaság, amit a szüleitől elszenvedett, mert az öregek, ha nem is becézték, nem is verték, egyikhez sem volt kedvük, se erejük. Zoltán sírva fakadt s a Zölddisznó ezen az estén sem nyughatott.

Közben az apa mesemondó zavara is elült. Már nem kellett ködmönük sarkánál előráncigálnia a királyfiakat s juhászlegényeket. A mese magától ágabogazódott s nehezebben állt el, mint eredt. Nem hasonlítottak ezek a mesék a könyvekbeirtakhoz. Boda tisztelendő úr nem támaszkodott tradíciókra s bevált trükköket nem ismert, ő maga faragta ki a mese legkisebb építőköckáját is. Ezek az elemek többnyire fantasztikusan vadak és költőietlenek voltak, de olykor-olykor a poézis mellé is oda hibáztak. A fűzfa elátkozott királyfi s a herceg, aki botot nyesett róla, a karját vágta le. A garabonciásnak volt egy csodálatos szalmaszála, csak a földbe kellett szúrnia s minden nedvesség belészaladt, így száritotta ki a szegény parasztok földjeit. A harmat a csillag rácsos börtönében sanyargatott hold-királylány könnye volt s a zápor a boszorkányok kiszakadt tömlőiből patakozott elő.

De akármilyen beláthatatlanná indásodott ez a mitológia, összetartója a Zölddisznó maradt. A százszor ledöfött, fölporkölt, szétpukkant Zölddisznó, aki, mint a szétoszlott párák, újra és újra összeállt, hogy új szegénylegények szúrják belé vitézségüket. De ez a győzelem egyre bajosodott és bonyolult. Minden erő a Zölddisznó oldalán fűt, csörtetett, ármánykodott, királyfiak és királyok is észbekaptak : inkább a Zölddisznó uralkodjon rajtunk, mint egy bűgő parasztlegény. Zoltánnak egyre többet kellett szorongani a bürökkel fővő katlanok, mérgezett nyilak s hirtelen fölhasadó vermek világában. De az apának kellett ez a halmozott borzalom : rájött, hogy a mesék titkos bosszúalkalmak, nyílt és orv ellenségeiből a Zölddisznónak olyan testőrséget verbuvált, hogy a legsötétebb ázsiai kényúrnak is öröme telt volna benne. Elég volt arra gondolnia, hogy a szőröskarú gorilla, aki kókuszdiókat vagdos a jó emberek fejéhez, a majomképű principálisa s mindjárt nagyobb lelkesedéssel eszelte ki a csel, amellyel a derék juhász a gorilla-főjegyzőt a fáról leszüretelje. Kiifjodott a mesében, megtört gerince fölsudárlott, tompuló revánszomja utolsót lobbant : a jó és rossz drámájává nőtt a mese s már maga várta az estét, mikor a fia párnája fölé bonthatja titokzatos, lila vitorlát.

Zoltánt ez a képzeletkataklizma egészen átalakította. A dolgok, amelyek eddig minő félelmes lehetőségek viperafészkei leskelődtek, most a nemes és gonosz irányában lökődő, harcos erőkké lobbantak. Egy reggel, amint szokásos játszóhelyére, a farakásra kapaszkodott, az az érzése támadt, hogy erre a farakásra fölkapaszkodni nagy s a juhászlegényhez méltó dolog. A különálló törzsek roppant sziklák, a csalánfölvérte rések szakadékok s az egyik akác magasban álló, elmetsett gyökerű tönkje körülcífrázott vár, amelyet csak fokról-fokra lehet bevenni. Lecsúszott a halomról, újra nekilódult, de most már

nehezen vonszolta magát egyik szikláról a másikra, mintha minden lépése hihetetlen fáradságába került volna. A vár bástyái előtt lebukott, a Zölddisznó rejtőzködött a kövek mögött, dühösen fente az agyará, mindjárt rágördíti a legnagyobbik követ. Hirtelen rohammal a bástyára vetette magát, hatalmasat sikoltott s csak a saját hangjára rezzent össze. Körülnézett és elpirult, az édesanyja a konyhaajtóban állt s őt figyelte. Mit kiáltozol? kérdezte az anyja. Megütöttem a lábam, hazudta a gyerek. Az anyja meglepett tekintete sajtóságot bűntudatot vert volna föl benne, röstelte a játékát, amely bizonyára époly szégyenletes, mint amilyen gyönyörteli.

Ettől fogva vigyázott, hogy zajt ne verjen, de annál mélyebbre fűrődött a kínáló gyönyörúségekbe. Rájött, hogy a csutaszár, a kifolyatott mákfej, elhullajtott léc: puska, buzogány és kard. Új szereplőket vont izgató játékába, akik a legkülönbözőbb helyekről lestek rá s ő csak óvatos csúszásmászással, láthatatlanná tevő köpeny-nyel, békává alakulással foghatott ki rajtuk. Holt fáradtan esett a leveze mellé, alig várta az apja asztalbontó «hozd ide a pipám» kiáltását, hogy visszasurranhasson az udvarra, amely erdő, nádas és tenger volt a maga százötvenöles szűkösségiben.

Rossz idő, havazás sem tilthatta el őt álmai színpadától. Meleg, diákbátyjától rámaradt gypjúujjasában a legfagyosabb napokon is kilopakodott. A hó is mintha a képzelet tajtéka lett volna, anyag, amellyel tovább építhette a szembetűnően fukar valóságot. Sáncokat emelt belőle, sőt alakokat is formált, akiket aztán hógolyókkal dobált agyon. Este kékesvörös összegémberedett tagokkal szedték össze. Az anyja megfogadta, másnap nem engedi ki, de eljött a másnap, kenyeret kellett dagasztani: az embernek annyi dolga van s Zoltán már a harmadik hóvárat építette és tiporta szét engesztelhetetlen hősiességgel, amely elől a Zölddisznónak csak a köré szövetkezett világ rejtett erői, vagy Zoltán feltámasztó Lázár kelj-fel igéje mentette a következő hóvárig.

De akármilyen nagy hőssé nyúlt a maga világán belül, a kerítésen túlra most sem merészkedett. Télen nem ólalkodtak a kapu előtt sziszegő ludak, de a szomszéd házakból annál vadabb irammal csörtettek elő a kutyák s a fedett községi kút tetején ülő varjakról is rettetetes titkokat tudott meg az apja meséin át. Ezek a kerítésen túl ólalkodó dolgok a felnőtt hősöknek valók. Ő még kisfiú, aki gyönyörteli előlegét szedi a későbbi harcoknak. Érezte világa irreális voltát, de az irreális dolgok kiváltotta szorongások és lelkesedések annyira valódiak voltak, hogy öröme nem csökkent, sőt növekedett.

Egy bántotta csak: hogy nem oszthatta meg senkivel diadalait. Gondolt rá, hogy Hektort vonja be játékába. Hektor mindig figyelmes volt hozzá, olykor bele-beleegyedett Zoltánka rohamába, utánaugratott, megcsóválta a farkát s elleffent szájjal várta, mi következik. Zoltán iparkodott megmagyarázni a helyzetet, de Hektor ostobább

volt, mint az apja meséjebeli állatok, fölugrott, amikor le kellett sunyni, az eldobott buzogányt szájába kapta s elloholt vele, hogy néhány pillanat múlva sūdörögve hozza vissza. Zoltánt bosszantotta ez az értelmetlenség, rájött, hogy Hektor nem hős s ezentúl, ha a farakás közelébe oldalgott, ráripakodott: nem mész, ami Hektort néhány lépés távolságban tartotta, onnét vizsgálta rációkereső érdeklődéssel a kisgazdája mozdulatait.

Egy március-délután azonban új figura hatolt a Zoltán életébe, aki époly kevéssé volt hős, mint Hektor, de nem loholt neki időelött a várnak, sőt eredeti ötletekkel szötte még tarkábbra a farakás legendáját. Ennek az alaknak a megjelenése is oly meglepő volt, hogy Zoltán egy mozzanatát sem feledte el, sőt ép ez volt az az esemény, amelyben évek múlva élete első határozott emlékét idézte vissza.

A fadúcos tornác téglalépcsőjén ült s egy átlukasztott csutaszárba illegette a bilickeforma fát, amelyet a diák bátyja holmijából vetett elé minap az édesanyja. A bilicke a kard markolatát jelentette, mert Zoltánka képzeletét lassan hámba fogta már az élethúségigény s keresztfára volt szüksége, hogy a csutát kardként forgathassa. Tavaszindító gyönyörű idő volt, a hepehupás udvaron apró erecskében szivárgott a víz, a fagyott föld hirtelen kiengedése csordította ki. Annyiféle napot tükrözött, ahányféle pocsétába szaladt, az egyik nap kacsintott, mint az angyalok, de a kútkörüli tócsák napja röhögött, mint egy belakott Kalibán. Zoltán úgy határozott, hogy a farakás bozót lesz, s ő egy úszó fatörzsön hatol a bibicek fészkéhez. Apja tanúsága szerint a legkisebb bibictójas székje helyén van az az aranykenőcs, amelyet elég a lúdlábkastély őrzőjének a szemhéjára kenni s háromszentdős álomba merül.

Egyszerre csak nagy kiáltozást hall, az utca mind közelebb hozza az egymásba kántáló hangokat s valaki a kerítés alatt mekegi: Alfréd, Alfréd, s utána mind több mekegés: Alfréd! Alfréd! Zoltán fölugrott. Habozott, hogy még beljebb meneküljön-e vagy nyugodtan figyelheti a szülői oltalom közeléből a csunya jelenetet. Alig három lépésnyire a kaputól szeptegő, vézna fiúforma állt, karéjban körülötte néhány nagyobb kamasz, köztük a szomszédék Pistája is. Alfréd, Alfréd, mekegte a szűkülő karély a szégyenletes nevet. Nyilván annyira nememberre szabottnak találták, hogy nem is kerestek külön csúfnevet, elég csúf név ez maga. A kisfiú mint bekerített vad oldalt-oldalt pislogott s a kapu felé hátrált. A szorongatók egyike lehajolt, a kapu megkoppant, Zoltán visszahökölt, úgyszólván a deszka elfogta előle a jelenetet. A szorongatótból a repülő hant kiverte az akonát. Minden eldugult bömbölése egyszerre tört ki belőle. Zoltán látta, hogy az anyja is kirohan, karókarjával hessegető mozdulatokat tesz, ahogy a pitvarondító récéket szokta kikergetni, futtában kiáltoz s a következő pillanatban egy sántikáló, bömbölő fiú ül a tornác följárójára, ugyanoda, ahol elébb ő tákolta a bilickét a csutaszárba. Az anyja vizet hozott,

letolta a gyerek harisnyáját, bekötötte a sebet; könnyen beköthette, a seb csak futóhorzsolás volt, annál nehezebben nyugtathatta meg a gyereket, akit a halálfélelem húzott fel százhúrú cimbalmául. «A Behr fia vagy?» kérdezte Bodané. «Az.» «Mit mégy ki magad, ha tudod, hogy csúfolnak.» «Apukáék a vásáron vannak, azért.» Ez a felelet ugyan illogikus volt, de Alfréd csakugyan azért bújt ki az utcára, mert egyedül hagyták apró házörzöül. Zoltán eltátott szemmel nézte ezt a csodalényt, aki magának Behrnek a fia. Behrt Zoltán is ismerte, helyesebben a Behr boltját, hisz ott pompázott a szomszéd utca szegletén. Behr boltja valójában a legnyomorúságosabb kalitka volt, amelybe a környékbeliek is csak akkor dugták be az orrukát, ha nem értek rá az Ungárig beszaladni. De ez volt az egyetlen bolt, amelybe Zoltánt az anyja magával vitte s így a Behr-név köré borzongott ki a boltmisztérium minden lúdbörzése. Két üveghengerben áll ott a cukor: egyikben a lilaszínű, ibolyaszagú savanyú, a másokban a szivárványt játszó, ragyogó selyem. A falon titokzatos fiókok, borsót, paprikát, köményt, ki tudja mit hoz elő abból a hatalmas vájt árumérőkanál. Itt árulták a légyfogót s a cipőzsínórt is. A pultravetve szalagok és szövetek heverték, repedt-bütykű parasztasszonyok morzsolgatták őket az ujjaik közt. Ő, a Behr nagyon gazdag lehetett. Növelte rejtelmességét, hogy magát a nagyurat Zoltán még sohasem látta. Egy vöröshajú, szeplősarcú, szakadt, pirospongyolájú lány szolgálta ki őket, aki, mielőtt Zoltán anyja fizetett, a régesrég leszakadt s csak a keretjéhez támasztott üvegajtóhoz szaladt s bekiáltott: «Hogy a kávé?» «Egy hús a kiló», felelte egy reccsenő hang, melyhez Zoltán sehogy sem tudta a Behrt hozzáképzelní. Úgy maradt benne, mint toronyban élő, büszke szellem, aki olykor lelekiált a kincseit őrző pirospongyolásnak, s utasításokat ad, hogy az emberek milyen ellenszolgáltatás fejében részesülhetnek osztott javaiban.

S most itt állt előtte a Behr fia, ha szenvedő hőseként is, de hőseként a borzalmas vadászatnak, amelybe Zoltán belehalt volna. Mint villámlásközben lepottyant királyfit, úgy figyelte a lépcsőkön szepegő, sebesült lábát tapogató fiút. Ami legelőbb föltűnt, az a cipője orra volt. Hegyben végződött, mint a szivar, s ha az oldala táto gatott is, jelentősen különbözött mindazoktól a cipőktől, amelyeket Zoltán a vele egykorú gyerekek lábán láthatott. Ez a cipő gombos is volt. S Alfréd a nénjétől örökölte, de Zoltán szemében ez a cipő jelentette a társadalmi emeletezés legragyogóbb mandaringombját, akár a tengerész borsipka, amelyet a vállalkozó Behr öt éven át árult az üzletében, míg végre a fia belenőtt feje váltotta meg az elkallódástól. Hosszú pofácskájából két egérszem óvatoskodott ki a világba, orra és álla piros volt, mint a borjúké vagy a csikóké, s olyan puha, finomtapintatú is. Amikor beszélt, a földet nézte s úgy dobta az ember felé a szót, ahogy a sirásó hányja a földet, kötésig gödörben állva. Közben oldalt-oldalt pislanlott, mintha kutya szaglászna a lábikráját. Zoltán látta, hogy ez a fiú

új, finom dolgokat tud, amelyeknek ő hasznát vehetné, de azért a világerért sem szólította meg.

«Most maradj itt egy kicsit, estefelé hazakísérlek», mondta Bodáné, miután bekötötte a fiút. Ismerte Behrék szokását. A farnádi vásár napján becsuktak, minden családtag egy hurkányi cipőzsinórt kapott a hóna alá s a vásár három sarkán kínálgatták a portékájukat. Nem akarta a gyereket egyedül hagyni az ijedelmével, még megkövezik, hadd lézengjen az udvarban. Alfréd, mihelyt kissé megnyugodott, körülpislogott s ébredő érdeklődéssel leltározta a feltűnő dolgokat. «Mi ez?» kérdezte s a bilickével átütött csutára mutatott, amely a gáder dúcához támasztva várta az incidens végét. «Mi ez? Kereszt?» S a kérdéseiben annyi kíváncsisággal elegy idegenség lebegett, mintha tudta volna már, hogy a kereszt nem az ő érdekkörének a szimbóluma, sőt alkalomadtán ellenszegzett szerszám, amely egyszerre vált ki az övéiben tiszteletet és ellenségeskedést. Zoltán habozott, hogy feleljen-e erre a kérdésre. Következetesen nem felelt, ha idegenek kérdezték, talán kiérezte, hogy az idegenek kérdései költőcirádák az udvariasság mosoly-arabeszkjén: nem a felelet a céljuk, csak a kérdezés. Ez a kérdés azonban valóságos kérdés volt, az tulajdonára vonatkozó, s kiütközött a tárgyi alapja. Elfogultsága is megenyhült Alfréd tudatlansága előtt. Hogy lehet keresztnek nézni valamit, ami az élethűség fokozott igényei szerint is kard. «Ez kard», mondta szent meggyőződéssel, ami viszont Alfrédet töltötte el némi megvetéssel. «Én boltost szoktam játszani» s e kijelentésben a hangja kifölényesedett. Ő tisztában volt vele, hogy a boltosság sokkal mélyebb intelligenciát kívánó játék, mint a kardlapozás. Zoltánt magát is meghatotta a bolt szó s némi szemérmes vonakodás után bele nyugodott: jó, játszanak boltost.

Hátul a kerítés mellett garmadában rothadt az előző ősszel össze-söprött levél. Alfréd lehajolt s aránylag épebb példányokat keresett, kitergette és oszlopokba rakta őket, az eperlevelekre azt mondta: ezek koronások; «a kerítésen átnőtt ákáchajtások levélkéire»: ezek filléresek. Majd porból vízzel különféle formákat gyúrt. Egyik a hús volt, a másik a kenyér, a harmadik a kifli. Megosztottak a pénzen és az élelmicikkeken. Te leszel a mészáros, én leszek a pék. S váltakozva jártak egymáshoz: kérek húst, kérek kenyeret, de míg Zoltán fillérékért adta a húst, Alfréd koronákért a kenyeret, úgyhogy csakhamar minden pénz és minden áru Alfrédhoz került.

«Adok kölcsön», mondta Alfréd. De Zoltán kijelentette, hogy ő aranykenőcsöt fog árulni. Az aranykenőcs a bibic tojás székje helyén van s csak egy úszó fatörzsön lehet megközelíteni. S megmutatta az úszó fatörzset, amely egy harmadéve kivágott, pattogzókérgű, nedves mohtól síkos akácfa volt. «Résztveszek a vállalatban», mondta Alfréd, ha percentet adsz s föltelepedett ő is a fatörzsrre. Zoltán egy vastagabb rőzseággal evezett. «Dugd be a fejed», mondta, fennakadsz a kenyérfán. Alfréd csodálkozva nézte a barátját, de azért lehúzta a fejét. Hallod

a nádat? Az országbíró sír a békalencse alatt. Minden hajszála egy nádhoz van kötve. Száz éve fuldokol és nem bír megfulladni. «Az országbíró?» kérdezte Alfréd és tisztelettudón nézett a barátjára.

Zoltán képzelete ezen a délután különösen buján szötte lánfona-fait. Meg akarta lepni a barátját s egyre bizarrabb mitológiává szötte a dolgokat, melyeket ő csak az apja szavain át látott. De Alfréd gyakorlati érzéke a tárgyhoz tért: Mi lesz az aranykenőccsel? «Itt a bibicek fészke», susogta Zoltán, mindjárt odaérünk. «De vigyázz, mert a fészek körül aranydrót van s ha megfogod, sündisznóvá változol.» Végighasalt a fatörzsön s óvatosan nyúlt egy iromba rög után: «juj, majdnem hozzáértem», mondta s fölemelte a rögöt. «De most meneküljünk, mert a bibicek utólérnek», s egyre gyorsabban forgatta az evezőkarót, fölállt a törzsre, hátra-hátra kiabált: «jobbra kormányozz, húzd meg», aminek Alfréd a tengerészsapkája meglóbálásával iparkodott eleget tenni.

«Itt a tojás», mondta Zoltán, miután csuromvizesre izzadt az evezésben. Ülünk ide a sziklára s visszaült ugyanerre az akáctörzsre. Alfréd odahajolt hozzá, Zoltán megzöttyentette a bibictojást, úgy ahogy az anyjától látta, s a rög apró morzsákra szaladt szét. Zoltán fölemelte a legnagyobbikat: ez az aranykenőcs, mondta, odatartotta a barátja orra elé s gyanakodva nézte, mit szól az hozzá. Alfréd ostobaságnak tartotta, hogy egy darabka rög, amelyet még vízzel sem gyúrtak össze, mindjárt aranykenőcs legyen, de érezte, hogy újkeletű s mégis csak izgatón kilátásos barátságukat játssza el, ha ellentmond. Ennek a dekája húsz korona, jelentette ki s elhatározták, hogy a fillérek és a koronások mind-mind az Ungár boltoséi, s ők vakmerő vállalkozásokban szerzett kincseikkel csavarják ki a kezéből a félelmetes tőkét.

Ezen az estén Zoltán el-elkalandozott az apai mese ösvényiről. «Mi az a karaván?» kérdezte hirtelen. A karaván szót Alfrédnél hallotta, aki tiltakozott ellene, hogy a kávé a nádasból szedjék. A kávé a karaván hozza. Boda tisztelendő urat megütötte ez a kérdés. «Honnét tudod te, hogy karaván is van?» «Csak úgy tudom», felelte Zoltán. Elpirult és az anyjára nézett. Bodané is elpirult s kifordult, hogy kovászt készítsen a reggeli sütéshez. Boda tisztelendő úr elmagyarázta, mi az a karaván, de amikor eloltották a lámpát s azt hitte Zoltán is alszik, fölült s megkérdezte: «Irmuska, te meséltél ennek a gyerekeknek a karavánról.» S egy epecseppnyi féltékenység loccsant a közömbössé erőltetett hangjába. «Én», mondta az egyszerűség kedvéért az anya. Örült, hogy a fiának játszótársa akadt, ha mindjárt a Behr fia is, viszont félt, hogy az ura nem jó szemmel nézi a rőfös zsidó fiát, akivel tehetősebb hitsorsosai sem szívesen keveredtek össze.

Zoltán hallotta ezt a beszélgetést s a szive a torkába ugrott. Mért hazudott az anyja? Hisz Alfréd beszélt a karavánokról. Nem lett volna szabad az Alfréddel beszélnie? De hisz Alfréd apjái a bolt s Alfréd hegyesorrú cipőt hord. Ilyen fiúval érintkezni csak dicsőség lehet. Gonosz gyanú nyilalta át. Az anyja el akarja Alfrédot titkolni, hogy ő

dicsekedhessen az új barát találmányaival. Az anyja tud főzni, tud csirkét etetni, de mért nem mondott még mesét s mért nem játszott boltost? Lenézte az anyját, akinek sosem jutott volna eszébe, hogy a karavánokról beszéljen s mégis magának orozta a dicsőséget. Elárulja őt? Milyen szívesen elárulta volna! De Zoltán gyenge volt s az anyja tenyerén élt. Hogy hívja ki azt, aki eteti, lefekteti, imádkoztatja. Ha az anyja elhúzza alóla a tenyerét, ezek a rendezett szertartások az elhagyottság örvényévé nyílnak. A szellem igénye meghátrált az anyag gyávasága előtt. De a kínos-kéjes, vergődő madárigazság annál vadabul csapkodott kalitjában: Édesapám jó, édesapám maga a juhászlegény. Én édesapámat szeretem. Hirtelen fellobbanása az apja párnájára vetette kigyúlt arcát, oly fájdalmasan gyönyörű volt e becsapott, hatalmas ember közelében lenni. De az apa nyujtózott, az ágy megrecsegettette öreg bordáit s Zoltán ijedten húzódott vissza a vasalódeszkára, mintha ölelésre tárt karjait taszították volna vissza.

Másnap délelőtt égett a sarka. Százszor fölszaladt a tönkvárba, hogy Alfrédot lesse, de a fiú nem jött. Megpróbálta a játékos álmait bonyolítani, de a játék megízetlenült. A farakás farakás maradt, hiába nevezte ki az előző esti felvilágosítások nyomán oázissá. Délután, a hajjigálós incidens órájában egy piros blúz jelent meg a kapu előtt. Hol a tornácot kémlelte, hol az utca felé fordult: nem jönnek-e a csirkefogók. Ez a piros blúz a Behr-lány pongyolamaradéka volt s Behr azért vette föl, hogy a barátját elkábítsa. De Zoltánt annyira meglepte Alfréd szokatlan átalakulása, hogy gondolkozóba esett, vajjon az igazi Alfréd áll e a kapu előtt s csak akkor intett neki, amikor Alfréd a kapudúc mögé merészkedett s hogy az érintkezést megindítsa, levette a nagy üres savanyúcukros doboz fedelét, amelyet pozíciója megszilárdítására hozott magával.

«Mi az?» kérdezte Zoltán minden üdvözlés mellőzésével. «Fagyaltcsinológép», felelte Alfréd, hogy minden hallott dolog közül a legnagyobb szerűbbé avassa a dobozát. De Zoltán nem talált a fagyaltcsinológépben semmi époszit. «Ez bomba, állapította meg. A bombát a sziklákba kell ásní s attól a szikla szétröpül.» Így is lett, betemették a dobozt porral, nagyot kiáltottak: bum, s a két tenyerük fölfelé lapátolta a port, úgyhogy a hajuk is teli lett vele. Zoltán látta a Zölddisznót, amint a fatörzsek közt ijedten menekül tova, a féloldalán megpörkölődtek a tüskék. Most ejtette ki először a Zölddisznó nevet. Alfréd tudomásul vette, hogy a Zölddisznó várát robbantották fel, bár ez az új szó egész született entellektüelségét föl kavarta. Hagyta, hogy Zoltán kibeszélje a titkát s Zoltán nem fukarkodott. Ő meg Alfrédet akarta elkápráztatni s egy óra alatt az egész Zölddisznó-legendát odaterítette a barátja elé, aki higgadt közbeszólásokkal jelezte, hogy a Zölddisznó életkörülményeit legalább olyan alaposan ismeri, mint Zoltán.

Ezalatt Bodáné a gáder előtt mosott, a jegenyéből cigányokvájta teknő csapja alatt kicsiny dézsa állt, abba eresztették a szappanos

vizet, míg a teknő káváján fehér tornyokba gyűlt a kifacsart ruha. Oda-odapislantott a játszó gyermekekre. Ő szegény túlpottyant minden társadalmi előítéleten s csontkarikásszemű rege mélyéről, amely rop-pant tág döbbenéssel keretezte be tekintetét, édes enyhülésféle sugár-zott a két összepajtáskodott gyerek felé. A játék nem érdekelte, de örült, hogy játszanak s csak akkor szólt oda Alfrédnak, amikor a bo-csátkozó szürkület az ura közeledő alakját vetette mindig éber aggo-dalmába. Eregy, mondta, már várnak otthon. Mire Alfréd egy szem-rebbenés alatt elpárolgott, még a dobozát sem vitte magával.

Ez az új barátság azonban nem soká rejtőzködhetett el az apai figyelem elől. Egy este a teltszajú Kovácsné, akit pöfögésszerű beszédje miatt Habogó Kovácsnének vagy csak Habogónénak hívtak, egy fedeles, fonott kosarat rakott le a konyhaasztalra. Ez a kosár szerény ellenszolgáltatás volt azért a szerződésért, amelyet Zoltán apja a tölgyfa-terebélyű asszonyság kútágvékony urának fabrikált. De ha már meg kellett válnia a tyúkjai egyheti munkájától, Kovácsné kihasználta a vizitát, széles árnyékát a konyha és a gáder közé helyezte, így bizto-sította be a tisztelendő asszony türelmét. Otthon a nyanya rögtön ráripakodott: ne habogj annyit, ilyen fiatalasszony, aztán liheg, mint a réce s az a mamlasz férje föl nem tátint az aszaltszilva anyja előtt. Most aztán mint csapja kivert hordó csurgatta a kéthetes beszélhet-nékjét, melynek persze a nyanya volt az íze-bíze. Volt valami remény-telenség ebben a szóáradatban, hisz az esze fenekén tudta ő, hogy csak muszájból hallgatják s a tisztelendőné asszony szívesen elpenderítene az ajtóból csak a tehetetlensége tartóztatja. De legalább kielégíthette a szükségletét; a püspököt sem hallgatják a puszta szavamalasztjáért. Szegény Bodáné mit tegyen, ki-kinyitotta meg be-becsukta a tűzhely-ajtót, szikár alakja hol fölbíborlott, hol merev tömeggé feketedett, bele-nyugodott Kovácsnéba is, mint annyi másba, közben szorongott is egy kicsit, s talán maga sem tudta, hogy Behrért szorong, aki az udva-ron lebzsel s az uráért, aki már elindulhatott hazafelé.

Behr pedig ép elemében volt s nem ért rá a szürkületet észrevenni. A játék mérlege, mely csodálatosmód billegett a heroizmus és kereskede-lem váltakozva belévetett súlyai közt, most öfeléje lódult. Leszedett egy bemohásodott és fölvedlett fakérgesckét. «Bársony», mutatta Zoltán-nak, «öt korona métere.» Egyikük sem tudta, mi az az öt s mi az a méter, de Alfréd gyanította, hogy sok. Mindenesetre új, pompás anyagot fedez-tek föl, néhány perc alatt az egész fakérget lekopasztották, az apró darabokat a földre teregették, gondosan összefoldták, ahogy a szücs készíti apró vakondbőrökből a női bundát. Ez török bársony, mondta Zoltán, aki a bársony szót csak a Török bársonysüvegem kezdetű dalból ismerte, amellyel a diákbátyja süvítette teli utolsó nyári vakációja alatt az udvart. «Csináljunk belőle süveget,» indítványozta kézenfekvő képzetkapcsolással. «Azt nem lehet, felelte a jobban értesült Behr, a süveg cukorból van.» De ezt meg Zoltán nem értette. Nem merte egye-

nesen megcáfolni Alfrédet, hisz ahogy mézeskalácsházak vannak, cukorból készült süvegek is lehetnek; tehát kitérően válaszolt. «Bársonyból is van süveg, tudod, török bársonyból.» «Na jó», mondta Alfréd egy öröklött mozdulattal, mely őseiben azt jelentette: legyen igaza neki. S kúpba halmozta a bársonyt, hogy az apja boltjában látott cukorsüveget utánozza. «A süveg belül üres», figyelmeztette Zoltán, de ez ellen meg Alfréd üzleti becsületérzéke tiltakozott. Azon a ponton voltak, hogy kölcsönösen bolondnak tartásák egymást, amikor egy váratlan hang reccsent a hátuk mögé.

«Hát ti mit miveltek!» förmedt föl Boda tisztelendő úr, s ez a mondat oly színtiszta, ős csodálkozás volt, amilyen ős ijedelem a fejbevert ember segélykiáltása. Nem az idegen gyerek hökkentette meg, inkább az, hogy a fia társaslény lett. A két gyerek azonban egyszerre egész világosan látta, hogy mérhetetlen kárt tettek, egy vagyont nyúztak le a kidöntött fákról. Ezek az akácok tulajdonkép azért heverték itt, hogy ez a drága anyag teremjen rajtuk. A talpuk szilárd összefüggésbe került a földdel, a fejük a mellükre esett, sem elfutni, sem válaszolni nem tudtak, súlyosak voltak, mint a büntudat. «Hogy hínak téged?» fordult most Alfrédhoz az inkvizitor apa. Behr Alfrédnek, felelte az Alfrédbe nevelt névbemondógép s kritikus orrgyöngye föl-lejárt, mint a földidézett lelki válság manométere. «Azért el ne rídd magad», szólt az apa, aki nem állhatta meg, hogy el ne kacagja magát, oly komikus volt az előre-cuklott térdű, reszkető figura. Ez a kacagás Zoltán szívéen is jeget lékelt s a léken át az új barátság szavai csobogtak elő. «Mi az Alfréd-del játszani szoktunk. Édesanyám is tudja. Alfrédet megdobták és édesanyám azt mondta, játszhat, de édesapámnak nem szabad szólni. A mohát én szedtem, nem ő. Ő mondta, hogy nem szabad, de én nem tudtam.»

Már-már megédesedett benne az eleinte kínos titkolódzás; most mégis határtalanul megkönnyebbült, hogy kéthetes szíveterhit kidobhatta. Voltakép nem kellett volna mindent kitalálnia, de egy láthatatlan rúgó járt le benne, mintha az egész élete titkos nyomás alatt állt volna, amely alól most egyszeriben megszabadult. Az apa meglepetve hallgatta ezt a gyónást s nagyot ordított. «Irmus!» Az asszony karjai erre a hangra ijedt szárnyakká váltak és izgatottan csapkodtak a tűzhely körül. Kissé kijebb húzta a paprikáskrumplit, mint aki hosszadalmas távollétre számít s már rohant, átgázolt a széles és meglepett Kovácsnéen, mint aki két varázslat közül az erősebbnek enged. «Mért nem szóltál te róla, hogy ez a gyerek bejáratos ide», pattogta Boda. Az asszony ijedelme két egyszerű mondatba zökkenett szíve dilemmáját. «Olyan jól játszottak. Gondoltam, haragudnál érte.» «Gondoltad a megmondom mit», rökönödött föl az apa. Szokatlan kedvesen nyugtatta meg a gyerekeket. «Csak játszódjatok, kisfiaim», mondta, noha este volt, aztán új kitörésbe heccelte magát s a Kovácsné jóestétjére ügyet sem vetve, a szobába vette magát, onnét szűrődött ki a dohogása. «A tisztelendő urat meg mi lötte», szedte

a kosarát a sértődött Kovácsné. «Ilyen, ha mérges mentegetőzött félhittel a feleség, nem kell fölvenni tőle.»

A tisztelendő urat a legvadabb determinista sem számíthatta ki. Most a felesége kishitűségéért haragudott. Hát ördöge ő gyerekének. De ugyanennyi erővel azt is kiáltozhatta volna: az kellene, hogy rámcsozdítsd ezt a zsidó pereputtyot. Szerencsére ép ma vette át azt a kis renumerációt, amit az uradalomtól kapott, így a mohatépő gyerek sem bőszítette fel. Az asszony mentegetőzéseiben az állt, hogy ő a fia egyszem játszótársát is elmarná. Mért? Mert a rőfös zsidó fia? Így ismeri őt a felesége? S egyszeriben az agyára zúdult szabadgondolkozó multjának minden keserű harciassága.

Zoltán sosem feledte el ezt a nevezetes estét. Egyike volt azoknak az első megnyilatkozásoknak, amelyekben az ismeretlen világ valóságai úgy nyilalnak belénk, mint burkolt hegyek a villám pillanatnyi világosságánál. Az anyja őt vetköztette, hallgatagon húzta le lábáról az egyik cipőt, az egyik harisnyát, azután a másik cipőt, a másik harisnyát, azután a trikót. Akkor ráadta a hálóinget s a hálóing alól cibálta le a nadrágocskát, korán kell a gyereket szemérmességére szoktatni. Az apja ezalatt föl-lejárt, csosszantós lábával fölhúzta a lukas rongy szőnyeget, kétszer is kiakasztotta a lukból a lábát s két fordulat után megint csak belekeveredett; közben hányta magából a szót, mint lapátolók a dohosodó búzáat. «Itt téblábl mellettem harmincöt éve s úgy ismer, hogy a rőfös zsidó nem ember nekem. S ez az én hitestársam. Igenis, én krisztusi ember vagyok. Krisztusibb, mint valamennyi püspök és esperes. Ha voltak is gyengédségeim, a putrizó cigányban sem tagadtam meg a testvéremet. Ez került az állásomba.» A vetkező asszony felsőhajtott. «Béla, a gyerek előtt!» A dühöngő kissé megcsitult, nem is annyira a gyerek, mint a Béla szó előtt, amely oly ritkán szállt el a hallgatag ajkáról s egy rég szétdúlt intimitás bánatos echojú idézése volt. «A fene ezt a szőnyeget», dörmögte s újra rázendített, de most már kerülte a személyes vonatkozásokat. Tudja meg, hogy az ő apja nem arra veti a követ, akire a hájfejű parasztok s a kaputos csirkefogók. «Szereted az Alfrédot?» förmedt a fiú imádságába. «Szeretem», toldta Zoltán a szabadíts meg a gonosztól helyébe, melyet az anyja már elébe mondott. «Csak szeresd, fiacskám», szónokolta hirtelen páthosszal. «Én nem tiltom meg neked» s köhécselve élvezte az önmaga fölötti meghatottságát. De a düh, mint boldog kinyújtózás, ott feszengett a lábaiban, a mellében s egy «így ismersz te engem» csigalépcsőjén megint visszaszökött a félreharangozott önérzet tornyába. Az asszony betakarta a fiút, megoldotta a dereka körül a kék klotkötény kötőjét. Levetkőzött és várta, hogy az eldült aszott teste az urát is ágyba szívja.

Zoltán nem sokat értett ebből a jelenetből. Azt se tudta, örüljön-e neki, vagy bánkódjon miatta. A legfontosabb, hogy Alfréd idejárhat. Szereted? kérdezte az apja s ő ráfelelte, hogy szereti. De voltaképp idegen volt tőle Alfréd. Egymás mellett építették a két külön világukat

s ha össze fűzték is a játékaikat, az a játék mindeniküknek mást jelentett. Mégis jó volt együtt játszani. Zoltánnak Alfréd, Alfrédnak Zoltán volt az egyhősű színdarab legszükségesebb statiszkája, a másik nélkül a dráma beszűkült, elszíntelenedett. Az apja kérdését ő így fogalmazta: Akarod, hogy Alfréd ide járjon s a szeretem azt jelentette: akarom.

Zoltán talán nem is szeretett senkit. A szeretet csendes, tapintható valóságokon pihenő érzés. Zoltán lelkesedett. S ez a lelkesedése a Zölddisznó születése óta egyre vastagabb sugárban ömölt az apja felé. Nem tudta, mi az evangéliumi ember, mi a püspök és mi az esperes, de az apja szavai mögött lobogó indulatot megértette, az anyjához vágott vádakát helyeselte. Az apja nagy, az anyja kicsiny. Az apja sok. Az anyja kevés. Az anyja nem éri föl az apját: a felnőttek nyelvén így hangzott volna az az érzés, amely az ágáló apából a kinyilatkoztatást leső gyermekbe áradt. Régente félt az apja kifakadásaitól, megrázta az emelt hang, most még ő sarkantyúzta volna. A gyermekek szenvedélyes igazságkereső igazságtalanságával állt az apja mellé s amivel az öregedő férfi a mesterséges önérzetét csigázta, benne az anyját elejtő ítéletté súlyosult.

A következő napok egyikén a tisztelendő úr megint játékban érte a két gyereket. «Mit játszotok, fiúk?» kérdezte barátságosan s az eltökélt demokrácia Alfréd vállaira rakatta a kezét. A gyerekek öt-hat tüzelő csutát szúrtak a földbe, az volt a nádas, mert ezen a délután Zoltán diktált s a Zölddisznó a nádas szigetén lakott. «Házat építünk», hazudta fülig vörösen Zoltán. Nem merte bevallani, hogy közös nagy titkukat, a Zölddisznót Behrnek is kimérte, hallatlan profánságnak érezte az esti meséket a farakásra ráncigálni. «Házat? csodálkozott az apa, azt nem így kell.» S a hat csuta közül háromnak a végét behasította, úgyhogy a másik három belészorulhatott, leszúrta őket a földbe, kunyhóváz-szerűen egymásnak döntötte s összeillesztette. Ez volt a ház gerince. Azután előkereste a kamrából az ól tavaly leakasztott s közepén szét-hasadt ajtaját, kétfelől a csutának támasztotta, az lett a kunyhóhéj. Az egyik fél kikorhadt, tavaly az egyik disznó feje bele is szorult: ez meg az ablak, kacagott Boda tisztelendő és beleerőltette Zoltánt a kunyhóba. A gyerek ép elfért benne s Alfréd nagyot kacagott, amikor az ablakon egy foltnyi Zoltánt pillanthatott meg. Zoltán kicsinyesnek találta ezt a házépítést, nagyon is ház volt neki. Még izmaiban reszketett a nád közt somfordálás gyönyörűsége, de ha ebben a házban kinyujtózik, szétveti az egész alkotmányt. A tisztelendő úr egy botot kerített, rábogozta a zsebkendőjét s a kunyhó tetejébe tűzte. Ez a hirtelen előbúvólt zászló már jobban érdekelte Zoltánt: egy zászló s egy szempillantás alatt.

Kár, hogy az apa nem folytathatta művészetét. Bodáné kijött a gáderre s csodálkozva figyelte a gyerekek közé gugyorodó emberét. A szeme bepárásodott s a szíve különös, meleg sugarat bukott föl, mint hirtelen megindult szökőkút s ez a sugár önfeledt kacagásban loccsant az ajkaira. Olyan távolian csengett ez a kacagás, hogy Boda felhőkölt belé.

«Maga mit leskődik?» rivalt a feleségire, aki zavarodottan szabódott, hogy maradjon csak. De Boda vérvörös volt, úgy érezte, nevetségessé tette magát az asszony előtt s szégyenét dühvel páncélozta. «Az a hízó még mindig nem kapott? Akkor inkább ma öljük le, ne élődjön itt hiába. Ehun a bordáját is kitapintani.» Behr ijedten pislantott ki a ház ablakán, a legszívesebben elillant volna. Zoltán azonban konokul helyeselt. Igaz, mit leskődik. Most már világosan látta, hogy az anyja esküdt ellensége mindannak, amit a farakás jelent.

Másnap a Behr-boltos maga jött el a fiáért. Az ezerfiókos szekrénye nélkül nem volt valami imponáló. Mihelyt kihámozódott a boltrejtély és a láthatatlanság kagylójából, az emberi megítélés alá eső halandó lett s Zoltán óvatos kritikai érzéke is megérezte a gyöngye pontjait. Ellenzős posztósapkája alól, amely a francia katonasapkákra emlékeztetett, két feltűnően nagy fül kajlult elő. Ez a két fül sovány és kicsiny, az áll felé rohamosan hegyesedő arcot tartott. Olyan volt, mint két denevérszárny. A termete sem szökött szádba, egész aprócska maradt, de annál mozgékonyabb s olyan részei is izegtek, amiket más ember beszédközben pihentetni szokott. Derékban előre-hátra ingott s a súlypontját hol a jobb-, hol a ballábára lökte. Vörössége világított s a napon minden szőrszála külön hangsúlyozta hamisítatlan vörös voltát.

«Eljöttem, tisztelendő uram, ezért a fiúért. Mondom neki, te Fredi, nem vagy te terhükre az uraknak? De a fiú erősködik, hogy nem, a Zoltánka szívesen látja. Azért mondom, mert nem szeretném, ha alkalmazatlanságot csinálnál.» «Nagyon csendes fiú ez az Alfréd, szívesen látom itt», felelte leereszkedően Boda. «Nagyon megtisztel a tisztelendő úr», — hajlongott Behr. — Hálát adhatsz az Istennek, Fredi, hogy ilyen úri emberek házába teheted a lábadat. Tisztelendő úr nem úgy gondolkozik, mint ezek a buta parasztok. Becsüld meg itt magad szegény zsidó gyermek létedre», fordult ismét a fiához s élénk részletességgel ecsetelte azokat a magaviseleti óvszabályokat, amelyekkel a Zoltánka és kedves papája kitüntetésére méltónak bizonyulhat.

Ez a találkozó a két fiú viszonyát is átalakította. Zoltánt két dolog ütötte meg: egyik az a túlzott alázatosság volt, amellyel a hatalmas boltos az apját körülhajlongta. Zoltán titkon tartott tőle, hogy a sokfiókos Behr még csodálatosabb erők szövetségese, mint az ő apja. Alfréd is ilyesmikre célzott. A két hatalom most egymás mellé állt s Zoltán láthatta az erőviszonyokat. A másik dolog a zsidó szó volt. Ezt a szót már az apjától is hallotta, de a boltos Behr minden mondatában visszatért, az ember várta, ha egyből kifejejtette. Szegény zsidó gyerek létedre, a zsidó is ember: mit akar ezzel mondani? Egy alkalommal meg is kérdezte Zoltánt. «Mondd, ti zsidók vagytok?» Alfréd nyúlarcát előntötte a születését megelőző szégyen. Utcai incidensek emléke szűkölt a szemeiből, az élő sarokbaszorítottság volt ugyanaz a kora daccal elegy kínosság, amely akkor ült ki rá, amikor a kapunak szorították. «Igen,» felelte s elmosolyodott. Ebben a mosolyban ott vacogott a barátságukra

appelláló kibúvó : én nem is vagyok egészen zsidó, csak pillanatnyilag kell zsidónak lennem. S ezen a napon szokatlan alázatosan követte Zoltán játékszenvedélyeit.

Zoltán jóérzése óvakodott attól, hogy a kínos percet még egyszer odaidézze kettejük közé, de érezte, hogy a másikban megtört valami : most fölébekerülhet. S iparkodott is fölébe kerülni, nem mintha uralkodásra született volna, de annyira unta a kereskedelmet. S Alfréd maga is levonta a nagy találkozó társadalmi konzekvenciáit. Kezdte a boltosságot szégyenletesnek tartani. Görcsösen símult Zoltán ötleteihez, makacsul fogta a Zölddisznó-legenda minden szálát s ő figyelmeztette Zoltánt egy-egy részlet következetlenségeire. Így készült szegény Afréd az életére.

S Zoltán álmái most ugyancsak sarjadozhattak. A Gulyásék ákáca virágbaborult s az ember várta, mikor rebben róla szét a gallyait megülő virág-pillangóraj. Ha a határkerítés palánkja két deszkája közé kapaszkodtak, a legelső ág a nyulókáló tenyerükben maradt, csodálatos fürtöket téphettek, amelyek a földre tűzve tündérligetté varázsolták a farakás zugait. A ház háta mögött egy sor napraforgó jelezte a határt, a Gulyásék L alakban mögéjük kerülő szérúje felé. Egyiket kitörte a szél, az anyja odaadta nekik, ők kimagvagták a tányért s megtették griff-fészeknek. A szomszéd szérún fölbúgott a masina, pelyvánhajú leányok és bajszos, gatyás férfiak sűrögtek a cséplő körül. Alfréd ott lelködött a napraforgókerítés mögött, hozta a hírt s a gép, a kazal, a petrence beköltöztek a Zölddisznó mithoszába. Egyszer egy cséve kukoricát talált. «Bajusz», mutatta, de Zoltán rákötötte egy pálcára s kijelentette, hogy lófarkas lobogó. A dolgok mesévé élésének a szakadatlan folyama indult meg. Csodálatos együttélés volt ez, akár csak a remeterák s egyes virágállatok közt. Alfréd szívta a valóságot, Zoltán asszimilálta mesévé. Így a világ is átívódott a mese páraival ; viszont a mesébe is bele-belehökkentek kellően át nem lényegült világvalóságok.

Zoltánt talán bosszantotta is a mesének ez az elszennyezése, de csak így szabadulhatott meg attól, hogy Alfréd fölfedezései el ne térítsék őket a nagy borzongásoktól : a harc, nyomozás, menekülés, ostrom izgalmától. Ha Alfréd kikapart egy kis tény-kukackát, Zoltán ráfűtt s a kukac sárkánnyá nyúlt. A kukac azonban a sárkányban is ott lapangott s a mesék is egyre közelebb ereszkedtek a valósághoz.

De Feri bátyja velős és élénk kritikái is rákényszerítették, hogy hadi jelvényeit, erdő-, vár- és ligetdíszleteit tökéletesítse. Ez a Feri aratás körül jelent meg a házban, a Gulyásék kocsija hozta meg s már első este heves vihart kavart föl. Az apa majd szétrobbant egy írás fölött, amelyet Feri kissé kelletlenül vatatott elő a csomagjából. Bodáné könnyezett s az apa a szegénységüket emlegette. Másnap reggelre azonban Feri képiról letisztult a szidás, övé volt a ház s amikor Alfrédet meglátta, rátaposott a lábára s ráförmedt :

«Nem mégy!»

Alfréd szegény nem mehetett, mert a lábfején álltak, vinnyogott csak, mint a malac, ha az ól ajtajába szorítják a hátsó fertályát. Zoltán azonban egész súlyosságában fogta fel az életükbe támadó merényletet s az anyja után visított. A csöndes asszonyt vérig háborította a fia komiszága. Csontos karjait égnek emelte, még valami hátbaverés-félét is mímelt vele. Feri nem tűrte, hogy őt egy zsidó kölkök miatt hátbaverjék, de az apa liberalizmusa két egyensúlytartó pofonnal felelt a fia felebbezésére.

Mit volt mit tenni, Feri átengedte az udvart, ő különben is jobban érezte magát a Bolhási-völgyben rögtönzött futballpályán vagy a masina körül, ahol ő s a Horváth nagygazda fia a pusztuló asztag alól előjédező egerek hóhéraul szegődtek. Ez talán még nagyobb élvezet volt, mint Alfréd kínzása s Feri, nehogy senki diák tekintélyét újabb pofon villámcsapása érje, beérte a homokvárak felrugdosásával.

«Ez vár?» mondta megvetőn, «ez pucokturás» s belerugott a kastélyba, amelyen pedig a torony is jelezve volt. Zoltánt ezek a kritikák elkésérítették. Nem látta be, mit vesződjön sáncokkal s lőrésekkel, amikor a vár ügyis ő benne volt, de azért iparkodott tökéletesebbet építeni. Így indult meg benne a sötétebbik élet, amely a bizarr én s a fölállított norma fájó surlódása.

Közben a Zölddisznó legendája is átalakult. Az apa meséi meg-ritkultak. Az esti szálak gyakran keresztettk a nappal szótteket, a farakás a vasalódeszkát s a legenda ellenmondásai egyre jobban zavarták Zoltánt. Nyomasztotta őt meseéletének a kettőssége. A farakás profanizálta az ágyat s az ágy szemrehányás volt a farakás felé. A legszívesebben elszakította volna azt a köldökzsínórt, amely az ő világát az apjéhez fűzte. Most már Boda tisztelendő úrnak kellett erőszakolnia a mesét, ha valami lecsapolni valója akadt.

Egy ilyen alkalommal így szólt a fiához :

«Tudod, kihez hasonlított a boszorkány? Az öreg Kovácsnéhoz.»

Zoltán nem is gondolt arra, hogy a boszorkány valakihez hasonlíthat s a boszorkányban fölfedezett Kovácsné egyszeriben új íz csent az egész legendába. Másnap ezzel a kérdéssel lepte meg Alfrédet :

«Tudod, kihez hasonlított az öreg király? Édesapámhoz.»

Alfréd viszont úgy találta, hogy a király kincstárnoka a boltos-Behr szakasztott mása. Egy-kettőre szétosztották a szerepeket. Csak Bodáné maradt ki a játékból, Zoltán szégyelte volna őt a mesék sötét hatalmaihoz hasonlítani, a jóságos királyné ellen pedig fölgyűlt ellen-szenve tiltakozott.

«Hát a Százsorszép ki legyen?» kérdezte hirtelen. Csakugyan Százsorszépről az utolsó időben megfeledkeztek. Százsorszép volt, akiért a Zölddisznót ki kellett készíteni, de ő maga nem avatkozott a harcha, ő csak megmenekült, határozottan lusta perszóna volt, aki a legjobb szerepet választotta.

«Százsorszép a Lottihoz hasonlít» használta ki Alfréd a rokon

elhelyezési konjunkturát, örült hogy a nővérének ilyen jó állást szerezhetett. Zoltán látta már a Lottit s csak jobb híján nyugodott bele. Lottinak nagy, előreálló fogai voltak s amikor mosolygott, harapott is. Mihelyt jobb Százsorszépet talál, Lottit meneszteni fogja. S nem-sokára talált.

Zoltán egyre sűrűbben hallotta: «Na, Zoltán, őszre te is iskolás leszel.» A bejáratosak újfajta kérdéseket szedtek elő a gyerekek számára spórolt viccesebbik eszükből, mint: «No, Zoli, tudod-e mibe kerül egy két-filléres zsemlye.» Vagy: «Azt mondd meg, hogy kell a babból bábót csinálni.» Zoltán lapult s az anyja válaszolt helyette: «Mondd, fiam, én még nem vagyok iskolás, majd ősszel kérdezze a bácsi.» Többször hallotta ezt a kifejezést: ősszel adjuk fel az iskolába. Idáig csak levelek feladásáról hallott. Hogy fogják őt feladni. Csak félig-meddig hitt az egész iskola-ijesztésben, akár hajdan a mumusban vagy a feketében. Ha emlegette valaki, elsomfordált. Ha nem érdeklődik, talán a felnőttek is lemondanak értelmetlen ötletükről. Az iskola ott lebegett a bizonytalan kerítésentúlban, talán nem is volt hely, csak távoli kínzások gyűjtő neve. Részleteket nem tudott, épen mert görcsösen nem érdeklődött iránta, de ha téli délutánon a sulykolt földkerítésre kapaszkodott, táskás gyerekeket látott két-három évvel előrevett csizmákban hazafelé zötyögni. Ezek a gyerekek is az iskolából jöttek. Hát belelökhetik őt ebbe a csúfolkodó, taszigáló, lármás paraszthadba.

Egy reggel azonban az édesanyja szokatlan gondosan sikálta meg; a sifonérből sötétkék ruhát hámozott elő, öt-hat év előtt vetette le a Feri bátyja, azóta ottlapult az apja ünnepője s az anyja foszladozó selyemruhája közt, amelyet már csak a kegyelet őrzött az akasztón, hisz szétmegy, ha fölveszik. A ruha sokéves szekrényszagot hozott a testére s Zoltán ezen a szagon át szippantotta be a nagy merényletet: hát még sincs menekvés, az iskolát a szülei komolyan veszik. Ettől a szagtól elállt a hangja s a teste elzsibbadt, egy fatest hurcolta dermedt rémületét. Az apja kézenfogta őt, az esőtlen nyári hónap fölporzatta az utat s Zoltán úgy érezte, hogy a lábai a homokba ragadnak. A főtér kerekas kútján szürkekéken csillogott a bádogfedél s a néhai Erzsébet királyné emlékére ültetett kert elhagyott platánjai úgy szűrték a reggeli fényt, mint fiatal lány bőre az ifjúságot. De Zoltán csak az apja figyelmeztetését hallotta: «Aztán köszönj, ha bemegy. Hogy fogsz köszönni?» «Adjon Isten jó napot», szepegte Zoltán s a torkába ugrott a szíve. «No, azért. Ne mondják, hogy a Boda pap köszönni sem tanította meg a fiát».

Ott ballagtak a torony tövéen. Zoltán tudta, hogy ebben a toronyban terem a harangszó s innét jelzik a tüzet. Áhítatosan tekintett föl rá, még sosem állt így a lábában. Ez a pillanatnyi elbámulás segítette át a krízisen. Észre sem vette, az udvaron álltak. A nagy, sivár telken tarka kendős asszonyok és csizmás parasztok ácsorogtak, a szoknyák mögül egy-egy pántlikás varkocs, nagykarimájú füllapító, fiúkalapocska

kandidott elő. Az apját a férfiak hangos adjon Isten, tisztelendő urammal, az asszonyok az utolsó pillanatban és a foguk közül előszivárgó jónappal üdvözölték. A tisztelendő úr nem sokat teketóriázott, oda-furakodott a rektorhoz, aki az ajtó előtt egy úrféivel beszélgetett s megkérdezte, leteheti-e a gyereket. Hatalmas szobába léptek, a szobát hosszú lécalcotmányok rondították el. Mintha roppant vályúk huzódtak volna egyik faltól a másikig. «Maradj itt», amíg a kisasszony elültet, mondta Boda s odanyomta a fiát a szélső padra. Utánuk mások is be-merészkedtek; az asszonyok széles szoknyáikkal állták el hőkölő csemetéik elől a visszavonulás útját, a férfiak, ha csak tehettek, az udvaron maradtak, legfőlebb a keresztvasas ablakon át kandidottak a maguk érdekltségére. Itt is, ott is tiltakozó visítás, rémült «nem megyek», szívszakajtó «brühühü» harsant föl. A legtöbbet nem lehetett a padba erőltetni, odasímultak az ajtóközeli falhoz s ellenségesen figyelték a telő padokat. Zoltán azon érte magát, hogy az apja nincs a szobában : kitették a világűrbe.

Ilyen volt a helyzet, mikor a tanítókisasszony a szobába lépett. Harminc év körüli teremtés lehetett, de alig magasabb, mint egy jónövésű tanítványa. Csapott melle fölött aránytalanul nagy fej tartotta a szemeit. Mintha az egész lány e szemek kék lángjának a kandelábere lett volna. A hivatali szeifdség s a test mélyéből felpatakozó szomorúság táplálta ezt a szétesodálkozó kékséget, amely valami különös optikai csalódás folytán szinte előtte járt a kisasszonynak. Sorbavette a szülőket, gyöngéden előpenderítette a gyermekeket, megkérdezte a nevüket s a helyükre vezette őket. «Sárikám ide, te Gyuri a Jancsi mögé.» Jobbra a lányok, balra a fiúk. Elsősorba az intelligencia gyerekei, hátrább a módosabb gazdáké, leghátrább a cigánysori szegénység, úgy ahogy a templomban ültek a szüleik. «Hát te ki fia vagy,» fordult most Zoltánhoz, aki szipogva lapult a második pad szélire. Zoltán a biztató kékségre emelte a maga szemmé gömbölyödő fekete ijedelmét mint szakadék szélén imbolygó, aki tusakodik, hogy rábizhatja-e magát a fölötté lengő bokor kimosott gyökerére. «A Boda tisztelendő úr Zolikája ez,» magyarázta Habogó Kovácsné, aki maga is föladta a pufók Zsófikáját. Azért nem kell úgy megijedni, mondta a kisasszony s két szelíd ujja hegyével megérintette az arcát. «Ülj ide előbbre» s odavonszolta Zolit az első helyre, ami nagy bátorság volt tőle, mert így a jegyzőék Lajcsikája szorult a másodikra.

Amikor mindenki megtalálta a helyét, a kisasszony felállította őket, elébük mondta a tanítás utáni imát s egy-egy imatag után meg-megbezgette őket : «Mondjátok, no mondjátok : add, Uram, hogy hasznunkra váljék.» Egyik-másik rebegett is ilyesmit, de a legtöbb sanda gyanuval nézte a kisasszonyt s félszemével az ajtóba kapaszkodott, ahol az anyák egymás hegyén-hátán lesték magzatuk szellemi debütálását. Az imádság után széthocsátották őket s a kis rekruták, mint mágnes fölszippantotta reszelék, szívódtak a sokráncú szoknya mellé s

boldogan fogták a kezét, mely életük kocsánya volt. «Jól vigyázz az útra, mert holnap magad jössz», figyelmeztette Zoltánt hazamenet az apja s ez a figyelmeztetés egyszerre elpárologtatta a boldogságát. Ha legalább Alfréd is vele járna, de Alfrédet más iskolába adták, amin megint sokat lehetne gondolkozni.

Másnap reggel Bodané mégis csak átszaladt a szomszédba :

«Gulyásné asszony, nem kísérhetné el a Pista a Zoltánkámat. Nem igen jár el hazulról s még elbődül.»

A Pista nagy, negyedikes kamasz volt s Zoltán úgy reszketett az oldalán, mint a farkasra bízott bárány. Szeretett volna tiltakozni Pista ellen, de a fiú ott állt mellette s nem mert.

«Aztán vigyázz a Zolikára» kiáltotta mézes hangon a fia után Gulyásné.

«Vigyázok» álnokoskodta Pista, de alig fordultak ki a sarkon, Zoltánnak esett s a szemébe röhögött. «Pocok», mondta, mert ez volt az első osztályosok neve.

Zoltán belenyugodott a névbe s várta az elkövetkezendőket. Kicsi lelke a szemrehányás katlanává fortyant, haragudott az anyjára, aki cinkosul a Pista kezére játszotta őt. A helyettes bíróék új drótkerítése mögött egy hatalmas komondor csaholt. Az iskolába járó gyerekek voltak a gyöngéje.

«Most odaadlak a Tigrisnek», mondta a csufondáros Pista.

Veszedelmesen közeledtek a főutcához s ott már nehéz lesz az ereiben feszengő fölényt lecsapolnia. Zoltán kétségbeesetten húzódott vissza a kerítéstől, mely mögött Tigris föl-lerohamozott s hol előlről, hol hátulról ugatta őket. Ha csak kutyatigris volt is, de tigris a Zoltánka ideginek. Egyre közelebb szorult a drótkerítéshez, amely annyi volt, mint a semmi, látta a borzalmas száját s eszeveszetten fölsívalkodott.

«Mit csinálsz azzal a gyerekekkel?» csattant föl mögöttük egy vékony, de heves hang. Zoltán csak azt érezte, hogy a nyomás enyhül, a Tigris szája távolabb kerül s tanítókisasszony kék szemei hajolnak fölé. A kisasszony az úgynevezett Cigánysoron lakott, a falu szegény negyedében bérelt szobát magának s az édesanyjának, aki karosszékéhez kötött béna, asszony volt, onnét járt be reggelente. A Tigris torkába szorított gyerek, anélkül, hogy egy gondolat bodrozódott volna a tudatára az ő életét féltrealkó, gyilkos életreállítást borzongatta belé s azt hitte, összekarmolja a kegyetlen kamaszt.

«Fél a kutyától» — mentegetődzött Pista a kegyetlen emberek cinizmusával. De a kisasszonyt nem lehetett megtevesztetni :

«Pusztulj innét» méltatlankodta, köhögésig ingerülten s kis kék arca olyan volt, mintha a fojtogató élet elernyedő ujjai közt kapott légvételét használta volna ki rá, hogy megbotránkozását a hóhér-arcbá vágja.

Zoltánt ez az incidens végkép meghódította. Az osztályidegenség tengerén a kisasszony szemeire csüggesztette magát. Úgy meg lehetett

bizni ebben a kék világítótoronyban. A szünpercekben úgy helyezkedett el, hogy a kisasszony szeme körletében legyen s ha bele is elegyedett a gyerekek játékába, félszemével ezt a nagy segítséget biztosította. Olykor a kisasszonyt elhívták. Zoltán egyszeriben török, hurkok és cselek szövevényiben ült, vacogva eszmélt az osztályra, a csizmás fiúkra, akik a csuzlijukkal kavicsokat röpítenek s a folyton vihogó lányokra, akik a fülüknél hordják a szájukat. Mért néznek úgy rá, mintha szégyenletes dolgokat tudnának róla? Az osztály olyan, mint a nádas, a váratlan veszedelmek buvóhelye, de a kisasszony dolgai tiszták és egyszerűek. Az ember a szájához teszi az ujját és azt mondja: I, begörbíti az ujját és azt mondja: Cé, a számológépen pörög a golyó s kettő meg három öt. Még az imádságnak is más íze van, ha ráakaszthatja a szemét s úgy mondja: «Miatyánk, ki vagy a mennyekben», mint otthon az ágyban, álmosan, az anyja monoton hangját követve. S már egy zsoltárt is tud: «Szívemet hozzád emelem», énekli bizonytalan, kisikló hangon s úgy hiszi, tudja, mi az a szívet fölemelni.

Behr csodálkozva látta, hogy a Zölddisznó-legenda rég elhanyagolt tárnái újra fölfrissülnek. Százszorszép a legváratlanabb módokon avatkozik a válságos pillanatokba, a Tigris egy fölemelt ujjával megbénítja, maga a Zölddisznó is kéttérdre ereszkedik, ha a pálcáját felé dobja. A két gyerek újabban ritkán került össze. Délelőtt-délután iskola s az esték egyre rövidebbek. Gyakran esett, a farakás többnyire síkos volt, oly keveset ugrálhattak rajta. Zoltán mind kevesebbet beszélt a várak őrtornyairól s mind többet Százszorszépről.

Alfréd, aki a boltosságról is lemondott barátja kedvéért, mint fegyvernök is fölöslegesnek érezhette magát. A juhászlegény egyre kevesebbet vitézkedett s annál többet tett más helyette. Elég volt odaülniök a farakás szélére s Százszorszép elkészítette nekik a boldogság tejbenrizsét. S ez a Százszorszép Alfréd szemében még mindig a Lotti vörös haját hordta. Zoltán a viláért nem szólt a kisasszonyról: ugyanaz a szemérem volt ez, amely a farakás gyönyöreit is eltagadta az apja elől. Egy szűkebb titkot hord ő a farakás titkán belül: titokfellegvárat, amely egészen az övé. Behr érezte, hogy a barátjában idegen erők hatnak s kutyahúséggel simult hozzá. Ó Behrnek új, fájdalmas szégyenét gyónta meg az élet. Nemcsak hogy abba a másik iskolába kellett járnia, amelynek csufolódással szegett az útja, de ott is ő a legutolsó, mert ő a Behr fia, akit a megvetettek is megvetnek. Mit tegyen szegény Alfréd? Főláldozza az egyéniségét s mint az iskolában a tanító úr szemrebbenését, a farakáson is föltétlen parancsként veszi Zoltán minden szavát, csakhogy a Boda Zoltika barátjának a pozícióját megtarthassa. De sikerülhet-e ez?

Zoltán ragaszkodása a tanítókisasszonynak is szemet szúrt. Ha végignézett az osztályon, mint fátyol a tüskén, egy ráleső bizakodáson akadt meg a tekintete. Mindenki fészkelődött, de Zoltánt bronzból öntötték. Tüzes fekete arca elragadtatva fordult a katedra felé. A kis-

asszonyt édesen nyugtalanította ez az elragadtatás. Harminc éve él s nem akadt szem, amely angolkórelrűtította törpeségén barátságosan pihent volna meg. Hajnalonta verejtékben ébredt, a beszéd nehezére esett és egy-egy fenyítő mondat után zsebkendőt tartott a köhögése elé. Anyja szélütötten, félig hülyén mint élő holttest ült a karosszékében, megette, amit elé raktak s tagolatlan hangon közölte egyre makacsabb kívánságait. Seholy egy ölelés, amelybe melegedni bujhatott volna. Csak az iskola, csak az iskola, s ezek a falusi gyerekek nehezek, darabosak. Mily szívesen szoritotta volna anyaság reménye nélkül elfonnyadt keblére Zoltán finom gyermekfejét. Hogy ottvesztette volna ujjait a csigákat vető haj sűrűjében. De nem tudott intimitást teremteni kettőjük közé. Az órákon ritkábban szólította, mint mást s ha Zoltán felelt, máshová irányozta a szemét. De néha, amíg a fiuk az udvaron bilickéztek, vagy az utolsó-pár-előre-fuss izgalma ült föléjük tanítónéninek, beszaladt a tanterembe s az ablakból leste kedvencét. A fiú ilyenkor félre-félrelesett az ajtó felé, a bilickének melléje ütött s az előrefussra, noha utolsó pár volt, helyben maradt. «Játsszunk künn a bárányt», fordult ilyenkor a gyerekekhez. Rá sem nézett Zoltánra, de ő is beállt a láncha s úgy rendezte, hogy ő foghassa a kis fiú kezét. Ezer ravaszságot eszelt ki, hogy Zoltánnal néhány barátságos szót válthasson, de amikor rákerült a sor, torkában akadt a beszéd. Összeszedte a gyerekek palatábláit s Zoltán vitte be a kicsiny kamraszerű helyiségbe, amely egyszerre volt tanáriszoba, szertár és tanügyi múzeum. Amíg Zoltán a kis évtizedek szувától porhanyosodó asztalra rakta az írkákat, a kisasszony idegesen nyult szét a lelkében, hogy legalább egy kedves, érdeklődő kérdést kotorhasson elő, amin át a szeretetét kimutassa. De amikor Zoltán a füzetekről fölemelkedett s figyelmesen, parancsvárón nézett reá, megint csak azt mondta, amit multkor is, azelőtt is: «Jól van, kis fiam, elmehetsz».

Egyre többet jutott az eszébe otthon is. Türelmetlenséggel támadt önmagára. Joga van-e ehhez a gyöngédséghez, joga van-e valakihez, aki szereti. Könnyesen szorongatta párnáját s szívós haditervet eszelt ki, hogy fog a fiúval beszédbe ereszkedni. Másnap idegességtől kimerülten, fejfájósan ült a gyerekek közt. Nem hallotta, mit beszélnek s a kórusban mondatott zsoltár közepén csodálkozva neszelt föl, mint aki másutt ébred, mint ahol lefeküdt.

Egy nap az utolsó óra olvasás volt s ő készakarva a katedra fiókjában felejtette az ábécés könyvét. A gyerekeket sorbaállította, elköszöntette s odaszólt Zoltánhoz:

«Ejnye, Zoltánkám, nem hoznád ki az olvasókönyvem, az asztalon felejtettem.»

A gyerekek hangos «Isten áldja meg!» közben kisorjáztak s a tanítókisasszony is visszasurrant a terembe.

«Nem találom» mondta Zoltánka, aki tanácstalan farkasszemet állt az asztallal, amelyen a könyvnek lennie kellett volna.

«Talán a fiókban van» hebegte a kisasszony; kihúzta a fiókot s míg nyugtalanul lapozta a könyvet, a reszketése fölé közönyt lárvázott s úgy vetette oda, mint aki szivességre szivességgel válaszol:

«Hát szeretsz, Zoltánka, iskolába jární?»

A fiú nem felelt. Volt valami szokatlan és nyugtalanító ebben a hangban, ami összemarkolta a szívet.

«Mi?» kérdezte újra a kisasszony s mintha csak most venné komolyan a kérdést, fölvetette a könyvből a szemét, Zoltán mellé állt s a hajába mélyesztette az ujjait.

«Szeretek» felelte a fiú s reszketve várta, mikor szabadul meg a hajába tapadó ujjaktól.

«No, csak szeress, én is szeretlek téged» nyögte fejvesztetten a kisasszony s lehajolt, hogy megcsókolja a fiút.

A két gyermek arca egy pillanatra összeért. Szerették egymást s ez a pillanat mégis borzalmas volt, Zoltán közvetlen közélről érezte a tuberkulotikus test verejtékszagát, az idegen női haj érintését. Cirógatástalan gyerekkora, öreg szülői szomorú ridegsége, az a test-idegenség, amely az ő teste és minden más test közé feszült: iszonyodó kiáltásba csuklott.

«No-no!» hebegte megsemmisülten a leány, mint akinek a szíve utolsó gyökerét metszették el.

Zoltán émelyegve, szédelegve támolygott haza.

A farakás varázslata megtört. Ez az elhibázott csók, mintha élet és álom tragikus összeütközése lett volna. Behr hiába emlegette a Zöld-disznót, Zoltán legfőlebb bilickézni akart.

Németh László.

ŐSZI MÉLABÚ.

*Elment a tél, elment a nyár,
megint ősz fenyeget;
egy év, mely nem tér vissza már,
borítja az eget.*

*Mögötte vastagabb a múlt,
a jövő vékonyabb,
a tűnő életből lehullt
megint egy jó darab.*

*Ha ősz kopogtat ablakán,
az ember arra néz,
ahol a legszebb éve tán
a semmiségbe vész.*

*A távol őszi ég alól
röpül egy varjú már;
s mivel az ember szót se szól,
ő mondja rája: kár!*

Szegedi István.